

ВІДГУК

офіційного опонента, кандидата психологічних наук, доцента, доцента закладу вищої освіти кафедри загальної і медичної психології, Національного медичного університету імені О.О. Богомольця Луньова Віталія Євгенійовича на дисертаційне дослідження Сердюк Алли Анатоліївни на тему: «Психологічні особливості життєстійкості осіб підліткового віку в складних життєвих ситуаціях», подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 053 – «Психологія»

Актуальність теми дисертаційного дослідження. Здатність ефективно долати складні життєві ситуації, адаптуватися до них, швидко відновлюватися, зберігати позитивний емоційний стан і самостійно приймати обґрунтовані рішення є визначальними психологічними чинниками життєстійкості підлітків в період війни.

В умовах хронічного стресу та невизначеності життєстійкість відіграє ключову роль як психологічний ресурс, що сприяє адаптації до змінених обставин та забезпечує збереження ментального здоров'я. Дослідження феномену життєстійкості має не лише теоретичне значення, але й вагому практичну цінність, оскільки дозволяє ідентифікувати чинники, що сприяють її розвитку. Це, своєю чергою, створює наукове підґрунтя для розроблення ефективних психологічних програм підтримки, психокорекційних методик і стратегій профілактики стресових розладів серед підлітків.

Особливу значущість в дисертаційному дослідженні має застосування інтегративного підходу, що поєднує методи когнітивно-поведінкової терапії, тілесно-орієнтовані терапії та елементи арт-терапії, що спрямовані на комплексну підтримку психоемоційного стану підлітків. Окрім психологічних аспектів дослідження охоплює і педагогічні аспекти. Це забезпечує глибше розуміння механізмів життєстійкості та сприяє розробці ефективних стратегій психологічної підтримки підлітків у складних умовах сьогодення.

З огляду на це, досліджувана проблема є не лише актуальною з наукової точки зору, але й має важливе соціальне значення, оскільки її результати можуть бути використані в освітній сфері, соціальній роботі та психологічній підтримці. Подальший розвиток досліджень у цьому напрямі є необхідним для покращення добробуту підлітків і створення дієвих механізмів їхньої адаптації до складних життєвих умов.

У вступі дисертації розкрито актуальність і значущість вивчення психологічних особливостей життєстійкості підлітків у складних життєвих ситуаціях, зокрема її вплив на якість життя молоді. Наголошено на тому, що проблема життєстійкості особистості тісно пов'язана з досліджуваною проблемою складних життєвих ситуацій. Проаналізовано сучасний стан

дослідження проблеми, наголошено на дефіциті комплексних наукових робіт, що охоплюють емоційні, соціальні та фізичні аспекти життєстійкості підлітків. Сформульовано мету, завдання, об'єкт і предмет дослідження. Зазначено гіпотезу дослідження, як основну, так і часткові. Окреслено надійність результатів і вказано емпіричну базу дослідження, акцентувавши на застосуванні широкої географії вибору регіонів України для проведення експерименту. Деталізовано основні етапи роботи, використано методи та психодіагностичні інструменти, що забезпечують актуальність і надійність дослідницького процесу.

В *першому* розділі дисертаційного дослідження «Теоретико-методологічні засади дослідження проблеми психологічних особливостей життєстійкості осіб підліткового віку в складних життєвих ситуаціях» здійснено всебічний аналіз концепції феномена життєстійкості з акцентом на вивчення складних життєвих ситуацій, які впливають на підлітків в період війни. Визначено ключові фактори, що обумовлюють виникнення кризових обставин, а також їхній вплив на емоційне, фізичне та соціальне благополуччя особистості. Проаналізовано взаємозв'язок між складними життєвими умовами та рівнем психологічного благополуччя підлітків, окреслено основні труднощі, з якими стикаються молоді особи в період війни.

Разом з цим, досліджено психотерапевтичні підходи, що застосовуються для розвитку життєстійкості підлітків, зокрема когнітивно-поведінкову терапію, тілесно-орієнтовану терапію та арт-терапію. Обґрунтовано їхню ефективність у формуванні адаптивних стратегій поведінки, підвищенні стресостійкості та зниженні рівня тривожності. Виявлено, що своєчасне впровадження психологічної підтримки не лише сприяє емоційній стабільності підлітків, а й покращує їхню соціальну інтеграцію, знижує ризик розвитку психоемоційних розладів і формує навички конструктивного подолання труднощів.

У *другому* розділі дисертаційного дослідження «Емпіричне дослідження психологічних особливостей життєстійкості осіб підліткового віку в складних життєвих ситуаціях» розкрито основні аспекти організації та методологічного забезпечення емпіричного дослідження. Детально описано вибірку, яка складається з підлітків 13-17 років трьох навчальних закладів в різних регіонах України, процес проведення дослідження та його структурну організацію. Високу наукову цінність має розроблена дисертанткою психологічна Програма розвитку життєстійкості осіб підліткового віку в складних життєвих ситуаціях, яка забезпечує всебічний підхід до зміцнення як психологічного, так і фізичного благополуччя молоді в умовах війни.

Отримані результати мають значну практичну цінність, оскільки можуть бути застосовані у психологічному консультуванні, освітньому середовищі та соціальній сфері для розробки психологічних програм

адаптації та профілактики стресових розладів у підлітків, покращення життєстійкості.

У *третьому* розділі дисертаційного дослідження «Психологічні засоби формування життєстійкості осіб підліткового віку в умовах воєнного стану» описано результати здійсненого емпіричного дослідження.

На стадії формувального етапу дослідження отримано емпіричні дані щодо рівня життєстійкості підлітків, зібрані шляхом анкетування контрольної групи у форматі онлайн-опитування. Оцінювання здійснювалося за чотирма психодіагностичними методиками, з урахуванням їхніх шкальних показників, рівневих градацій та особливостей виконання завдань респондентами. Проаналізовано основні чинники, що визначають рівень життєстійкості, соціально-психологічної адаптації та здатності підлітків ефективно реагувати на зміни життєвих обставин. Результати формувального експерименту підтвердили другу гіпотезу дисертаційного дослідження. Методом статистичної обробки даних доведено ефективність розробленої психологічної Програми розвитку життєстійкості осіб підліткового віку в складних життєвих ситуаціях. Встановлено, що впровадження даної психологічної Програми сприяє не лише зміцненню життєстійкості, але й покращенню адаптаційного потенціалу підлітків, а також зниженню рівня тривожності. Це набуває особливої значущості в умовах війни, коли підлітки стикаються з серйозними викликами, що впливають на їх психоемоційний стан в період складних життєвих ситуацій.

Висновки дисертаційної роботи чітко структуровані, узагальнюють зміст трьох розділів відповідно до поставленої мети та завдань, а також окреслюють перспективи подальших наукових досліджень у цій галузі. Достовірність отриманих результатів та наукових рекомендацій підтверджується їх практичним застосуванням у діяльності освітніх установ трьох регіонів України. Окремо досліджено групу підлітків, які мають статус внутрішньо переміщених осіб (ВПО), включаючи тих, хто виїхав за кордон. Вибір регіонів для проведення дослідження зумовлений різним рівнем безпекової ситуації та впливом воєнних дій. Тернопільська область репрезентує відносно стабільний регіон із низьким рівнем ракетних загроз і мінімальною кількістю повітряних тривог. Київ представлений як територія з високою інтенсивністю обстрілів та підвищеною загрозою атак, але являє собою найбільш захищений регіон силами протиповітряної оборони. Запорізька область досліджувалася як зона, що знаходиться в безпосередній близькості до лінії фронту та зазнає постійних обстрілів. Акцентовано увагу на тому, що м. Приморськ Запорізької області наразі перебуває під тимчасовою окупацією і підлітки досліджуваної групи зазнали високого рівня стресу виїжджаючи з-під окупації. Такий підхід дозволив комплексно оцінити життєстійкість підлітків у різних умовах, враховуючи ступінь впливу воєнних подій на їхню психологічну адаптацію.

Валідність і надійність отриманих результатів дослідження, а також наукових положень дисертантки підтверджується їхньою апробацією та позитивною оцінкою на міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях.

Наукова новизна отриманих результатів полягає у тому, що вперше: проведено комплексний аналіз змін психологічних характеристик життестійкості підлітків у контексті складних життєвих ситуацій, зумовлених воєнними подіями, з акцентом на динаміку їх адаптаційного потенціалу. Встановлено взаємозв'язок між емоційним станом підлітків та рівнем їхньої життестійкості, розкрито вплив специфічних параметрів складної життєвої ситуації на особистісні особливості підліткового віку. Ідентифіковано зміни в психологічних станах підлітків у період війни та їхній вплив на різні аспекти психосоціального благополуччя, включаючи соціальну взаємодію, емоційну стійкість і рівень мотивації. Розроблено та емпірично підтверджено ефективність Психологічної програми розвитку життестійкості підлітків у складних життєвих ситуаціях, яка спрямована на посилення адаптивних можливостей, підвищення стресостійкості та зменшення рівня тривожності. Уточнено концептуальні засади визначення складної життєвої ситуації, поглиблено наукове розуміння феномену життестійкості особистості, особливо в контексті підліткового віку. Запропоновано новий підхід до структури життестійкості, що включає додатковий компонент – «оптимізм», який є важливим елементом у подоланні кризових обставин та формуванні позитивного світогляду. Розширено перелік детермінант життестійкості підлітків, що охоплюють як внутрішні ресурси (емоційна регуляція, рівень самоконтролю, мотиваційні механізми), так і зовнішні фактори (соціальна підтримка, освітнє середовище, умови безпеки). Окреслено роль складних життєвих ситуацій у розвитку особистості та їхній вплив на формування стійких адаптаційних механізмів. Набуло подальшого розвитку дослідження динаміки життестійкості підлітків у воєнний період, а також проведено більш глибоке вивчення спектра психологічних змін, що супроводжують процес їхньої адаптації до тривалого стресу. Таким чином, результати дослідження значно розширюють наукові уявлення про життестійкість підлітків, її структурні компоненти та механізми формування в умовах кризових життєвих обставин.

Теоретична значущість дослідження полягає у наступному: виокремлено ключові аспекти концептуальних підходів вітчизняних та зарубіжних науковців щодо вивчення феномену життестійкості. На основі теоретико-методологічного аналізу сучасних наукових підходів досліджено особливості життестійкості підлітків у складних життєвих обставинах. Обґрунтовано необхідність психологічної підтримки підлітків у період активних бойових дій на території України та її роль у збереженні їхнього психічного благополуччя. Поглиблено наукове розуміння динаміки

емоційних станів у контексті життєстійкості особистості. Систематизовано наукові підходи до аналізу складних життєвих ситуацій, визначено війну як одну з найсерйозніших кризових обставин, що негативно впливає як на психологічне, так і на фізичне здоров'я підлітків. Окреслено складні життєві обставини з урахуванням положень законодавства України, що дозволяє інтегрувати правовий аспект у дослідження проблеми життєстійкості молоді.

Отримані результати дисертаційного дослідження мають значну практичну цінність, оскільки виокремлюють і систематизують психологічні особливості життєстійкості підлітків в складних життєвих ситуаціях. Емпіричні дані можуть бути використані практичними психологами освітніх закладів для розробки та впровадження спеціалізованих профілактичних і корекційно-розвивальних програм, спрямованих на зміцнення життєстійкості підлітків.

Отже, запропонована психологічна Програма, що базується на концепціях сучасної науки підтвердила свою ефективність в розвитку життєстійкості підлітків, які опинилися в умовах війни в Україні. Її впровадження спрямоване на розширення адаптаційних ресурсів, підвищення стресостійкості, зниження рівня тривожності та підтримання стабільного психологічного функціонування підлітків в складних життєвих ситуаціях.

Високо оцінюючи зміст, ключові результати, а також науково-теоретичну й практичну значущість дисертаційного дослідження, вважаємо за доцільне уточнити деякі питання у авторки:

- 1) Які теоретико-методологічні підходи Ви використали при формуванні вибірки респондентів у дослідженні життєстійкості осіб підліткового віку, та які критерії відбору були ключовими для її репрезентативності?
- 2) Які наукові та соціальні передумови обумовили вибір саме підліткового віку як фокусу Вашого дослідження життєстійкості, та яким чином цей віковий період визначає специфіку отриманих результатів?
- 3) Які концептуальні підходи до вивчення життєстійкості, розглянуті у першому розділі дисертації, стали основою для розробки методології та експериментального дизайну другого розділу, і яким чином вони вплинули на інтерпретацію емпіричних даних?

Втім, наведені уточнення не впливають на загальний рівень наукової якості дисертаційного дослідження і не змінюють загальну позитивну оцінку дисертації Сердюк Алли Анатоліївни.

Загальний висновок: Дисертаційне дослідження Сердюк Алли Анатоліївни на тему «Психологічні особливості життєстійкості осіб підліткового віку в складних життєвих ситуаціях» є самостійним, завершеним науковим дослідженням. Актуальність обраної теми,

обґрунтованість наукових положень і висновків, їхня достовірність, наукова новизна, а також повнота викладення матеріалу в опублікованих працях свідчать про те, що авторка здійснила дослідження на високому методологічному, науково-теоретичному, методичному та практичному рівнях.

Враховуючи це можемо стверджувати що дисертаційне дослідження Сердюк Алли Анатоліївни «Психологічні особливості життєстійкості осіб підліткового віку в складних життєвих ситуаціях» написано на високому науково-теоретичному рівні, відповідає галузі знань 05 Соціальні та поведінкові науки, спеціальності 053 Психологія та вимогам Наказу Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 року №40 «Про затвердження вимог оформлення дисертацій» (зі змінами), «Порядку присудження доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії (Постанова Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року №44; зі змінами від 21.03.2022 року), а її авторка Сердюк Алла Анатоліївна, безумовно, заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 053 Психологія.

Офіційний опонент:

Доцент закладу вищої освіти
кафедри загальної і медичної психології
Національного медичного університету
імені О.О. Богомольця,
кандидат психологічних наук, доцент

Віталій ЛУНЬОВ

ЗАСВІДОЧУЮ
СЕКРЕТАР УНІВЕРСИТЕТУ

20. 11. 2022